

**РОБИТАИ ЧАНД ВОЖАИ МАРБУТ
БА ҶОНИШИНИ «ТАЪРИХИ
БАЙҲАҚӢ» БО ГӢИШӢОИ
МУОСИРИ ТОЧИКӢ**

*Азимова Умеда Абдумавлоновна,
унвонҷӯи кафедраи забони тоҷикии МДТ
«ДДХ ба номи акад. Б. Гафуров»
(Тоҷикистон, Хучанд)*

**СВЯЗЬ МЕЖДУ НЕСКОЛЬКИМИ
ЛЕКСЕМАМИ, СВЯЗАННЫМИ С
МЕСТОИМЕННИМИ, В «ИСТОРИИ
МАС`УДА», С СОВРЕМЕННЫМИ
ГОВОРАМИ ТАДЖИКСКОГО ЯЗЫКА**

*Азимова Умеда Абдумавлоновна,
соискатель кафедры таджикского языка
ГОУ «ХГУ им. акад. Б. Гафурова»
(Худжанд, Таджикистан)*

**ASSOCIATION BETWEEN SEVERAL
LEXEMES REFERRING TO
PRONOUNS IN “THE HISTORY OF
MASUD” AND CONTEMPORARY
VERNACULARS OF THE TAJIK
LANGUAGE**

*Azimova Umeda Abdumavlonovna,
claimant for candidate degree of the Tajik
language department under the SEI
“Khujand State University named after
academician B. Gafurov” (Tajikistan,
Khujand) E-MAIL: mavlon_1954@mail.ru*

Калидвожаҳо: калима, шева, лаҳҷа, «Таърихи Байҳақӣ», осори асримиёнагӣ, ҷонишин, бандакҷонишин, тахфифёфта, вариант, шакли маъмул

Мақола ба робитаи забони «Таърихи Байҳақӣ» бо шеваҳои муосири тоҷикӣ дар мисоли корбурди ҷонишинҳо ва бандакҷонишинҳо баҳшида шудааст.

Муаллиф дар асоси маводи гирдоварда муайян кардааст, ки истифодаи бархе аз ҷонишинҳо ба шакли гайримаъмул ё дар вазифаи хосса ҳодисаи имрӯза ё дирӯзи наздик набуда, таърихи ҳазорсола доранд.

Дар ҷараёни таҳлили ин гурӯҳи унсурҳои лугавӣ муаллифи мақола ба бардоште расидааст, ки ҷонишини шумо ҳанӯз дар «Таърихи Байҳақӣ» нисбат ба шахсҳои дуҷуми танҳо ва ҷамъ ба қор рафтааст. Аз ин рӯ, он «эҷод»-и соҳибони шеваи шимолии забони тоҷикӣ нест. Дар шакли тахфифёфта мавриди истифода қарор доштани иддае аз унсурҳои грамматикӣ марбут ба ҷонишин низ сарнавишти қуҳан доранд.

Ключевые слова: язык «История Мас`уда», говор, диалект, связь, средневековые памятники, местоимение, местоименный суффикс, вариант

Анализируется связь языка средневековой летописи «История Мас`уди» с современными таджикскими говорами на примере использования местоимений и местоименных суффиксов. На основе фактического материала установлено, что использование некоторых местоимений в необычных формах или в специальных функциях имеет тысячелетнюю историю. На основании веских аргументов делается вывод, что в книге «История Мас`уда» (XI век) местоимение **Шумо** использовалось для выражения формы второго лица единственного и множественного числа. Следовательно, данное явление нельзя считать «нововведением» носителей северных диалектов

таджикского языка, как это утверждают некоторые исследователи. Подчеркивается, что практика использования усеченных форм некоторых грамматических элементов, связанных с местоимениями, также имеет древние традиции.

Key-words: “The History of Masud” language, vernacular, dialect, association, mediaeval monuments, pronoun, pronominal suffix, variant

The article dwells on the association of the language of mediaeval chronicles “The History of Masud” with contemporary Tajik vernaculars on the example of the used pronouns and pronominal suffixes. Designing on the premise of factual material, it is elicited that the usage of some pronouns in unusual forms or in special functions enjoys the history of millennium. On the basis of valid arguments the author comes to the conclusion that in the book “Masud’s History” (the XI-th century) the pronouns Shumo was used for the form of the 2-nd person both in singular and plural. Consequently, the given phenomenon can’t be considered as “innovation” ascribed to the bearers of northern vernaculars of the Tajik language by some researchers.

It is underscored that the practice of using shortened forms of some grammatical elements associated with pronouns is also traced back to ancient traditions.

Таърихномаи Абулфазли Байҳақӣ дар қатори чунин осори арзишманди ниёғони тоҷикон қарор дорад, ки муаллифаш онро бо забони содаву шево ва диққат-чалбқунанда таълиф карда, кӯшиш бар он доштааст, ки тамоми дороиҳои луғавии забони замонашро ба хонанда нишон диҳад. Барои ба чунин мақсад расидан Абулфазли Байҳақӣ аз вожаҳои мансуб ба қабатҳои мухталифи таркиби луғавии забон истифода намудааст. Дар байни чунин воҳидҳои луғавӣ калимаҳои хоси лаҳҷаҳои минтақаҳои гуногуни он даврон ё онҳое, ки бо ин ё он шакл имрӯз дар шеваю лаҳҷаҳои алоҳидаи тоҷикӣ маҳфуз мондаанд, мақоми шоистаеро ишғол мекунанд. Аз таҳлили ин гуна воҳидҳои луғавӣ кас ба чунин бардоште мерасад, ки ин гуна калимаву ифодаҳои дар «Таърихи Байҳақӣ» дучороянда аз нигоҳи ҳудуди истифодаашон дар давраи ҳозира ягона нестанд: қисме аз онҳо дар баъзе лаҳҷаҳои тоҷикӣ, ҳиссаи дигар дар забони тоҷикони манотиқи мухталифи Тоҷикистон ва берун аз он дучор меоянд. Бо сабаби дар доираи як мақола набудани имкони таҳлили ҳамаи ин гуна воҳидҳои луғавӣ мо фақат дар мисоли чанд ҷонишин ва унсурҳои грамматикӣ ба онҳо алоқаманд хусусиятҳои пайдормонии чунин унсурҳои луғавиро дар «Таърихи Байҳақӣ» ва дар байни мардуми минтақаҳои гуногуни тоҷикнишини имрӯза нишон додан мехоҳем.

Агарчи ҷонишинҳо дар забони тоҷикӣ мисли забонҳои дигари ҷаҳон аз нигоҳи миқдор кам ҳастанд, вале онҳо дар матн вазифаи бузургеро иҷро карда, бар ивази гурӯҳи калони вожаҳои мансуб ба ҳиссаҳои номии нутқ меоянд. Инро ҳангоми ба риштаи таҳлил кашидани вижагиҳои корбурди онҳо дар «Таърихи Байҳақӣ» дарк намудан мумкин аст. Ин ҷо ҳочат ба таҳлили тамоми вижагии чунин ҷонишинҳо нест, зеро ин масъаларо ба таври дақиқ забоншиноси тоҷик шодравон Б. Сиёев мавриди баррасӣ қарор додааст (11, с. 205-206). Ҳадафи мо ин ҷо танҳо ба хонанда нишон додани вижагиҳои истифодаи чунин воҳидҳои луғавӣ ва боқимонии ин гуна хусусият дар шеваю лаҳҷаҳои ҳозираи тоҷикӣ аст.

Бояд гуфт, ки ин гурӯҳи воҳидҳои луғавӣ ҳанӯз аз даврони пешазмелодии инкишофи забонҳои эронӣ, ба хусус тоҷикӣ ба сифати ивазқунандаи асосии унсурҳои

луғавии мансуб ба ҳиссаҳои номии нутқ истифода шуда меоянд. Яке аз чунин вожаҳо *они / аз они* аст, ки дар давраи миёнаи инкишофи забони тоҷикӣ (асрҳои IV-III п. а. м.-садаҳои VII-VIII м.) ба ҷои унсурҳои иртиботдиҳандаи давраи қадим арзи ҳастӣ намуд. Муҳаққиқи тавоноӣ эронӣ П.Н. Хонларӣ хангоми таҳлили ин унсур зикр кардааст, ки “калимаи *они* ё *аз они* бо касраи изофа мулкياتи тааллуқро мерасонад ва ҷонишини калимае монанди “мутааллиқ ба” ё “мухтас(с) ба” аст. Ва ишора ба исме ё замире аст, ки пештар зикр шуда ё сипас зикр шавад...” (15, с.191). Тавассути унсури *они* ханӯз дар забони порсии/тоҷикии миёна муносибати поссессивӣ ифода мешуд, ки он дар забони порсии қадим аз тариқи дар падежи генитив омадани калима сурат мегирифт (8, с. 87; 12, с. 334; 16, с. 31).

Таҳлили раванди истифодаи *онилаз они* дар матнҳои асрҳои миёна, аз ҷумла «Таърихи Байҳақӣ» нишон медиҳад, ки ин унсури луғавӣ дар вазифаи зикргардида хеле серистеъмол шуда будааст. Ҷумлаҳои зерин метавонанд далели чунин гуфтаҳо бошанд: ...агар дар он вақт суқунро (пов. барои ҳифзи оромиш) коре пайвастанду ихтиёр карданд, андар он фармоне *аз они* худованди мозӣ, разияллоҳу анҳу, нигоҳ доштанд (с. 48). Ва намози дигари он рӯз силате *аз они* вай расулдор бибурд... (с. 93). Ва ғулуме турк *аз они* писараш ба саройи амир оварда буданд, то харида ояд, фармуд, ки он ғуломро низ бояд дод... (с. 173-174). Ва духтаре *аз они* Қадархон ба номи амир Муҳаммад ақди никоҳ карданд... (с. 252). Ва фармуд, то расулони Гургонро ба рӯз дароваранд ва пас аз маҳдҳо, ки рост карда буданд, бо занони мухташамони Нишобур *аз они* раису қузоту фуқаҳо ва ақобиру уммол ба шаб пеши маҳди духтари Боқалиҷор бурданд (с. 435). Чун ҳоли муқаддами қавм бар ин ҷумла бошад, тавон донист, ки *аз они* дигарон чӣ бувад (с. 642).

Мутолиаи таърихномаи мазкур далели он аст, ки ин унсури луғавиро Абулфазли Байҳақӣ басо фаровон ба кор бурдааст (ниг. с. 63, 69, 84, 91, 107, 112, 119, 122, 126, 144, 176, 181, 185, 213, 231, 257, 257, 263, 339, 439, 524, 524).

Имрӯз дар лаҳҷаҳои шимолӣ мансубиятро бо вожаҳои *анулайни* ва дар лаҳҷаҳои ҷанубӣ ва ҷанубӣ-шарқӣ бо калимаи *ини* ифода мекунанд, ки он осори ҳамон *онилаз они*-и даврони асримиёнагӣ ҳисоб мешавад.

Таҳлилу муқоиса нишон медиҳад, ки ба сабаби ба амал омадани тағйироти сохторӣ дар забон, яъне дар натиҷаи гузариш аз ҳолати флективӣ ба аналитикӣ дар шакли зоҳирии вожаҳо низ таҳаввулоти муайян рӯй дод, вале мушкилӣ дар он аст, ки бо сабаби дар муддати шаш қарн (садаҳои III п.а.м.-III.м.) дастрас набудани осори хаттӣ бо порсии миёна замони сурат гирифтани чунин дигаргуниро ба тарзи мушаххас муайян кардан хеле душвор аст. Ин нуқта маълум аст, ки дар натиҷаи ба вуқӯъ пайвастанӣ таҳаввулот дар забон минбаъд баробари истифодаи шаклҳои маъмул боз ба кор бурдани гунаи ғайримаъмули як гурӯҳ воҳидҳои луғавӣ ривоч гирифт. Ин гуна усули истифодаи калимаҳоро дар мисоли ҷонишини шахсии шахси дуҷуми чамъ - *шумо/шумоён* нишон додан мумкин аст. Аз зоҳири шакли дуҷуми ин ҷонишин-*шумоён* аён аст, ки он дар натиҷаи ҳамроҳгардии яке аз шаклҳои пасванди – *он*, яъне –*ён* (пас аз садоки «о») ба *шумо* ба вучуд омадааст. Маълум аст, ки сарчашмаи ҳиссаи асосии ҷонишини мазкур (яъне *шумо*) *х̣штaх̣āt* -и эронии қадим ба шумор меравад (8, с. 81; 12, с.138).

Таҳлили корбурди ҷонишини мазкур дар таърихномаи Байҳақӣ нишон медиҳад, ки муаллифи асар онро дар ду шакл: *шумо* ва *шумоён* мавриди истифода қарор додааст. Ба назар чунин мерасад, ки Абулфазли Байҳақӣ хангоми зикри шахси дуҷуми шумораи чамъ варианти *шуморо* истифода намуздааст. Инро метавон аз ҷумлаи зерин

дарк кард: *Шумо* сахт ба таъчил омадаед, бозгардед ва замоне биёсоед ва намози дигарро бозоед, то пайғомҳо бигузored ва ҳолҳо бознамоед (с. 95).

Вале хангоми ифодаи гурӯҳи мардум истифода намудани гунаи *шумоёнро* авло ҳисобидааст: Гуфт: «Фардо шумоёнро мисол дода ояд, ки сӯи Ҳирот бар чӣ чумла бояд рафт (2, с.52)...ва лашкарро гуфт: «Фардо *шумоёнро* мисол дода ояд, ки сӯи Ҳирот бар чӣ чумла бояд рафт» (с. 96). Ва *шумоёнро* аз ин ахбор тафсиле дорам сахт равшан, чунонки оварда ояд, иншоаллоҳу таоло (с. 108). Ва Аҳмади Ҳасан *шумоёнро* нек шиносод, бар он чумла, ки то акнун будааст, фаро наситонад (пов. маъноӣ чумла: то ин дам давраи ҳарчу марҷ буда ва аз ин рӯз пас талабот дигар мешавад) (с. 208). Таваккуф кунед, чандонки ман фориғ шавам ва *шумоёнро* бихонанд (с. 280). *Шумоёнро* фармон набуд чанг кардан, чаро чанг кардед? (с. 288).

Таҳлилу муқоиса ба он шаҳодат медиҳад, ки дар қиёс бо шакли *шумо* дар асари мазкур гунаи *шумоён* бештар ба кор рафтааст (ниг. 2, с.: 573, 603, 607, 681, 709, 724).

Баъзе муҳаққиқон дар натиҷаи қиёси истифодаи шаклҳои ҷонишини мазкур ба чунин бардошт расидаанд, ки дар қатори ду шакли боло дар осори гузаштагон инчунин вариантҳои дигари он низ мавриди истифода қарор доштааст. Чунончи, олими эронӣ П.Н. Хонларӣ аз хусуси истифодаи шаклҳои дигари ҷонишини номбурда дар осори нависандагони асримиёнагӣ овардааст, ки «...аз замири шунавандаи чамъ низ суратҳои *шумоҳ* ва *шимо* ва *шумон* дар маъдуде аз маворид вучуд дорад, ки гумон меравад асари ғӯишҳои маҳаллӣ бошад...» (15, с.186). Муҳаққиқон К. Г. Залеман ва В. А. Жуковский низ ханӯз дар охири асри XIX «замири шахсии омиёна» ба ҳисоб рафтани ҷонишини зикргардидаро дар қатори дигар ҷонишинҳо қайд намуда буданд (5, с.32).

Маълум мешавад, ки иддае аз шаклҳои ҷонишини мазкур бо таъсири лафзи ғӯишӣ ба забони адабӣ роҳ ёфтаанд. Бояд ёдовар шуд, ки дар сарчашмаҳои даврони минбаъдаи инкишофи забони тоҷикӣ истифодаи шаклҳои *шумоҳо* ва *шумоён* ривоч пайдо намуда (18, 53), охири асри XIX ва оғози садаи XX ба таври васеъ ба гардиш даромад (13, 3).

Дар таърихномаи Байҳақӣ ҳолатҳои нисбат ба гурӯҳи мардум ба кор рафтани ҳар ду шакл: *шумо* ва *шумоён* низ мушоҳида карда мешавад. Чунончи:...вазир гуфт, ки: «Дар боби *шумо* шафоат кардам ва подшоҳро бар он овардам, ки *шумо* дар ин вилоят, ки ҳастед, бибошед ва мо бозгардему ба Ҳарӣ равем ва Нисову Боварду Фарова ва ин биёбонҳову ҳадҳо *шумоёнро* мусаллам фармуд...» (с. 618).

Олим ва луғатшиноси эронӣ А. Деххудо дар осори шоиру нависандагони асримиёнагӣ дучор наомадани шакли *шумоҳоро* ишора карда навиштааст, ки «имрӯза аз замири шахси *мо* ва *шуморо* дар тадовули омма бо-ҳо чамъ банданд: *моҳо*, *шумоҳо*. Ва ба ҳукми шавоҳиди бадастомада дар забони адабии қадим *мо* ва *шуморо* чамъ мебастанд, он ҳам бо *-он*, на бо *-ҳо* ба сурати *моён* ва *шумоён*» (4, с.570).

Аз таҳлилу муқоисаи ин гуна шаклҳо кас ба чунин андеша мерасад, ки шаклҳои *шумоҳо* ва *шумоён* дар забони осори асримиёнагӣ бо сабаби духӯрагии вазифаи ҷонишини шахси дувуми чамъ *шумо* ва ҳалалёбии баён, возеху нишонрас ифода нагардидани фикр вобаста аст (18, с.53), яъне суръатгирии тамоюли корбурди *шумо* нисбат ба шахси дуюми танҳо боиси ба ин шакл ҳамроҳшавии пасванди *-ҳо* ва шакли *-ён*-и пасванди *-он* шудааст. Ба ин гуна шакл ба кор бурдани ҷонишини мазкур боиси он гардид, ки ба духӯрагии истифодаи ҷонишини шахси II чамъ *шумо* хотима дода шавад. Бо ҳам муқоиса намудани шаклҳои ҷонишини мазкур дар «Таърихи Байҳақӣ»

ва шеваҳои имрӯзаи тоҷикӣ нишон медиҳад, ки баробари шаклҳои «дарозумр»-и он баъдан вариантҳои зиёди **шумо** ба вучуд омадааст, ки гунаҳои *шумо, шумоён, шумоҳон, шумухон, шумоҳо, шумоо, шумҳо, шумаҳон, шумҳон, шумоҳун, шумон, шумоюн, шумо, шмиён, шмоҳо* аз ҳамин қабиланд (12, с.82; 3, с.160; 7, с.39).

Соҳибони лаҳчаҳои шимолии тоҷик аз байни гунаҳои зикрффта шаклҳои *шумон, шумоҳон, шумҳо* ва *шумоҳо* бештар истифода менамоянд (1, с. 170, 183).

Имрӯз аз байни лаҳчаҳои тоҷикӣ нисбат ба шахси дуҷуми танҳо истифодашавии ҷонишини *шумо* бештар дар лаҳчаҳои шимолӣ ба мушоҳида мерасад.

Вобаста ба корбурди ҷонишинҳо зарур меояд, ки ин ҷо як нукта таъкид карда шавад. Дар «Таърихи Байҳақӣ» баробари истифодаи шакли маъмули бандакҷонишинҳо инчунин дар шакли муҳаффаф ё ихтисоргардида ба кор рафтани онҳо ба мушоҳида мерасад. Дар чунин мавридҳо аз таркиби бандакҷонишинҳо садоноки онҳо фуруғузур шуда, танҳо овози охирашон боқӣ мемонад. Масалан, дар ҷумлаи зерини таърихномаи мазкур аз бандакҷонишини шахсии шахси сеҷуми шумораи танҳо *-ат* танҳо *-т* истифода шудааст: Ва вай марде хушёр ва хирадманд аст ва ҳаққи *бузургитро* нигоҳ дорад (2, с.10).

Муқоисаи маводи «Таърихи Байҳақӣ» бо баъзе осори даврони баъдина дар баробари шакли маъмулӣ ривочёбии шакли таҳфиффтаро низ нишон медиҳад. Масалан, Ҷалолуддини Румӣ дар «Маснавии маънавӣ»-яш гунаи ихтисоргардидаи ин бандакҷонишинро зиёд ба кор бурдааст (10): лабҳот (с. 61, 447), рахтҳот (с. 160, 537), бозут (с. 162), аждархот (с. 249, 290), рӯт (с. 334, 536), туррахот (с. 552, 584), ишоратҳот (с. 631). Чунин тарзи корбурди бандакҷонишини мазкурро дар саҳифаҳои минбаъда низ метавон дучор омад (ниг. с. 31, 59, 61, 72, 85, 109, 122, 123, 144, 166, 168, 220, 226, 131, 132, 137, 142, 159, 186, 194, 304, 312, 248, 394, 405, 412, 436, 447, 448, 524, 542, 548, 586, 594, 597, 602, 610, 623).

Айни чунин ҳолатро бо бандакҷонишини шахсии шахси сеҷуми шумораи танҳо, яъне *-аш* низ дучор омадан мумкин аст, яъне Байҳақӣ дар баъзе ҳолатҳо бар ивази шакли маъмули бандакҷонишини *-аш* гунаи *-ш*-ро мавриди истифода қарор додааст. Чунончи, дар «Таърихи Байҳақӣ» хонанда дар шакли *авлиёш, аъдош, қабош, корҳои, бақош, неъматҳои* ва м. инҳоро бар ивази шакли маъмули онҳо- *авлиёяш, аъдояш, қабояш, корҳои, бақояш, неъматҳои* дучор меояд: Ҷамеша ин хонадони бузург поянда бод ва *авлиёш* мансуру *аъдош* мақхур (пов. душманаш мағлуб) ва султони муаззам Фаррухзод - фарзанди ин подшоҳи бузург комравову комқору бархурдор аз мулку ҷавонӣ ба ҳаққи Муҳаммадин ва олиҳӣ (с. 161). Ва ғулумони Ҳасирӣ дар ин мард париданду (пов. хучум карданд) вайро қафое чанд бизаданд (пов. яъне бар пушти сараш чанд мушти обдор заданд) ва *қабош* пора карданд (с. 211)...ғулумонро бифармуд, то бизаданд, задане саҳт ва *қабош* пора карданд...(с. 213)...ва дармеҳаҳад аз *ӯ* мададгорӣ дар он ҷӣ *ӯ*ро бар он водошта ва роҳнамояш дар он ҷӣ талаби риоят карда аз *ӯ* ва он, ки мададгори *ӯ* бошад дар ҳама *корҳои* ва муваффақ гардонад *ӯ*ро дар азиматҳоиаш (с. 354). Расул гуфт: «Бо тандурустию шодкомӣ ҳама корҳо бар мурад ва за султони муаззам, ки *бақош* бод ва *ӯ*ро бузургтар рукнест, хушнуд» (с. 410). Ва қасон рафтанду сарояш фуру гирифтанд ва ҳама *неъматҳои* мавқуф карданд...(с. 450).

Ин шакли бандакҷонишини мазкур низ дар бархе осори асрҳои баъдина ривоч пайдо кард. Як нигоҳи сатҳӣ ба «Маснавии маънавӣ»-и Румӣ метавонад чунин иддаоро собит намояд (10): хуррамиш (с. 114), рӯш (с. 202, 296, 439), пош (с. 239, 260, 299),

васиятҳош (с. 395), бедориш (с. 421), дандонҳош (с. 508), иноятҳош (с. 569), коғазпораҳош (с. 607), ҳикоятҳош (с. 647), қалъаҳош (с. 650), бурҷҳош (с. 650), ташнагиш (с. 661).

Дар саҳифаҳои баъдӣ низ чунин шакли ин бандакҷонишин истифода гардидааст (ниг. с. 39, 46, 53, 54, 69, 100, 107, 114, 128, 134, 141, 166, 171, 184, 190, 202, 205, 231, 239, 240, 152, 153, 259, 260, 268, 288, 348, 379, 460, 491, 539, 544, 551, 565, 568, 569, 599, 601, 602, 604, 604, 613, 615, 635, 647, 650, 661).

Вале дар қиёс бо ду бандакҷонишини номбурда дар таърихномаи Байҳақӣ дар шакли ихтисоргардида ба кор рафтани бандакҷонишини шахсии шахси сеюми шумораи чамъ, яъне –*ашон* ба гунаи *-шон* хеле кам ба назар мерасад: Ва *бунаҳошон* бештар он аст, ки Шоҳмалик ғорат карда ва бибурда ва саҳт шикастадиланд ва он чӣ мондааст, бо хеш доранд... (с. 511).

Таҳлилу муқоиса нишон медиҳад, ки тарзи тазакурёфтаи ин бандакҷонишин низ мисли ду унсурӣ дигари ифодакунандаи шахс дар асрҳои минбаъда давом кардааст (ниг. с.: 10, 40, 57, 70, 211, 222, 234, 261, 267, 271, 281, 480, 579, 584, 585, 584).

Ба ҳама маълум аст, ки имрӯз дар ҳамаи шеваҳои тоҷикӣ ба шакли таҳфифёфта ба кор рафтани кулли чунин бандакҷонишинҳо маъмул аст. Аз таҳлилу муқоиса метавон ба натиҷае расид, ки дар чунин шакл ба кор рафтани ин гуна унсурҳои грамматикӣ имрӯзу дирӯзи наздик пайдо нашуда, онҳо қариб ҳазор сол пеш ба гардиш ворид шудаанд.

Пайнавишт:

1. Абдуллозода Р. *Ибораҳои халқӣ*. – Душанбе: Дониш, 1974. – 204 с.
2. Байҳақӣ, Хоҷа Абулфазл Муҳаммад ибни Ҳусайн. *Таърихи Байҳақӣ. Таҳиягари матн, муаллифи муқаддима, ҳавошӣ ва феҳристҳои Сайфуллоҳи Муллоҷон*. – Душанбе: Бухоро, 2014. *Ҳамаи мисолҳо аз ҳамин нашр аст. Аз ин рӯ, бори аввал рақами китоб ва саҳифаи мисол зикр гардида, минбаъд танҳо саҳифаи ишора мешавад.*
3. Валии Самад, Аъзами Худодод. *Дурахши як ахтари сӯзон*. – Душанбе: Матбуот, 2001. – 317 с.
4. Деҳхудо А. *Лугатнома. Ҷилди 29*. – Теҳрон, 1373. – 568 с.
5. Залемани К.Г., Жуковский В.А. *Краткая грамматика новоперсидского языка с приложением метрики и библиографии*. – СПб., 1890. – 189 с.
6. Маҳмудов М., Ҷӯраев Ф, Бердиев Б. *Фарҳанги ғӯишҳои ҷанубии забони тоҷикӣ*. – Душанбе, 2012. – 874 с.
7. Расторгуева В. С. *Очерки по таджикской диалектологии. Выпуск 3*. – М.: Изд-во АН СССР, 1956. – 190 с.
8. Расторгуева В.С., Молчанова Е.К. *Среднеперсидской язык// ОИЯ. Среднеиранские языки*. – М.: Наука, 1981. – С. 6-147.
9. Расторгуева В.С., Молчанова Е.К. *Парфянский язык// ОИЯ. Среднеиранские языки*. – М.: Наука, 1981. – С.147-232.
10. Румӣ Ҷ. *Маснави маънавӣ. Танзим, таҳия ва баргардони Бадриддин Алиев ва Алӣ Муҳаммади Хуросонӣ*. – Теҳрон: Замон, 1379//2001. – 728 с.
11. Сиёев Б. *Таърихи ҷонишинҳои забони тоҷикӣ*. – Душанбе, 1972. – 235 с.
12. Сиёев Б. *Ташаккули ҷонишинҳои дар забони тоҷикӣ*. – Душанбе: Ирфон, 2002. – 495 с.
13. Сияев Б. *Формирование местоимений в таджикском языке: автореф. дисс... докт-ра филол. наук*. – Душанбе, 2003. – 57 с.
14. Ҳасанов А. *Унсурҳои лугавӣ ва сарфию наҳви осори садаҳои X-XIII дар ғӯиши ши-молӣ (бахши Фарғонаи гарбӣ)*. – Хуҷанд: Нури маърифат, 2003. – 254 с.
15. Хонларӣ П.Н. *Дастури таърихӣ забони форсӣ. Чопи аввал*. – Теҳрон, 1369, – 254 с.

16. Шамисо С. Сабкишиносии насп. - Техрон, 1357. – 147 с.
17. Шарият М.Ҷ. Дастури забони форсӣ. Чони панҷум. - Техрон, 1357. – 328 с.
18. Шарифов Б. Хусусиятҳои морфологии «Бадоеъ-ул-вақоеъ». – Душанбе: Дониш, 1979. – 215 с.

Reference Literature:

1. Abdullozoda R. *Folk Expressions*. – Dushanbe: Knowledge, 1974. – 204 pp.
2. Baykhaki, Khodja Abulfazl Mukhammad ibni Khusayn. *The History of Baykhaki. Preparation of the text, introduction, notes and indications by Sayfullah Mullojon*. – Dushanbe: Bukhara, 2014
3. Samed Vali; Khudodod, Azam. *A Glimpse of Shining Star*. – Dushanbe: Print, 2001. – 317 pp.
4. Dehudo A. *Dictionary*. V. 29. Tehran, 1373 hijra – 568 pp.
5. Zalemann K. G. Zhukovsky V. A. – *Brief Grammar of New-Persian Language with Appendix of Metrix and Bibliography*, SPb, 1890. – 189 pp.
6. Makhmudov M., Djurayev H., Berdiyev B. *The Dictionary of Southern Dialects of the Tajik Language*. – Dushanbe, 2012. – 874 pp.
7. Rastorguyeva V. S. *Essays on Tajik Dialectology. Issue 3*. – M.: USSR AS publishing-house. 1956. – 190 pp.
8. Rastorguyeva V. S., Molchanova E. K. *Middle Persian Language // Middle Iranian Languages*. – M.: Science, 1981. – pp. 6 - 147
9. Rastorguyeva V. S., Molchanova E. K. *The Parfyan Language // Middle Iranian Languages*. – M.: Science, 1981.- pp. 147 - 232
10. Rumi Dj. *The Poem about Concealed Sense. Preparation of the text, compilation, translation by Badriddin Aliyev and Ali Mukhammadi Khurosoni*. – Tehran, 1379 // 2001. – 728 pp.
11. Siyoyev B. *The History of Tajik Language Pronouns*. – Dushanbe, 1972. – 235 pp.
12. Siyoyev B. *Formation of Pronouns in the Tajik Language*. – Dushanbe: Cognition. 2002. – 495 pp.
13. Siyoyev B. *Formation of Pronouns in the Tajik Language. Synopsis of doctoral dissertation in philology*. – Dushanbe, 2003. – 57 pp.
14. Hasanov A. *Lexical and Morphological Elements of the Monuments of the X-th – the XII-th Centuries in Northern Vernaculars (Western Ferghana Region)*. – Khujand: Light of Enlightenment, 2003. – 254 pp.
15. Honlari P. N. *Historic Grammar of the Persian Language. Part one*. – Tehran, 1369 hijra. – 254 pp.
16. Shamiso S. *Stylistics of Prose*. Tehran, 1357 hijra. – 147 pp.
17. Shariat M. Dj. *Grammar of the Persian Language. The fifth edition*. Tehran, 1357 hijra. – 328 pp.
18. Sharifov B. *Morphological Peculiarities of "Badoe-ul-Vakoye"*. – Dushanbe: Knowledge, 1979. – 215 pp.